DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A MEMORIALISTICII ROMANTICILOR ROMÂNI
The European Value of the Romanian Romanticists' Memoirs

Carmen OPRIŞOR, Associate Professor Ph.D.,
"Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: In this article we wanted to emphasize the importance of the Biedermeier Romanticism ideology for the Romanian literature. Since there were ideas and ideals that were common for all European countries, our writers had found an inexhaustible source of inspiration. Journals and memories had become favourite species for the public of that time. Ion Codru Dragusanu, Grigore Lacusteanu, Ion Ghica and other writers are still appreciated by the readers of the 21st century. The variety of themes and styles, the mixture between history and biography, their humour and the picturesqueness of their descriptions are elements that are still in fashion.

Keywords: Biedermeier Romanticism, memories, irony, biography, history.

Romantismul a produs cea mai importantă deschidere către modernitate şi a favorizat apariţia majorităţii curentelor culturale din secolul al XX-lea. În studiul *Conceptul de romantism,* René Wellek susţinea că „dacă examinăm caracteristicile literaturii propriu-zise, care s-a numit sau a fost numită «romantică», găsim în întreaga Europă, aceleaşi concepţii despre poezie şi despre funcţia şi natura imaginaţiei poetice, aceeaşi concepţie despre natură şi despre relaţia ei cu omul, şi, în esenţă, acelaşi stil poetic, în care imaginea, simbolul şi mitul joacă un rol cu totul deosebit de cel jucat în poezia neoclasică a secolului al XVIII-lea"[1].

În accepţia pe care Wellek o dă termenului, observăm că romantismul este înţeles ca un curent pan-european, chiar dacă avem în vedere doar cele câteva elemente pe care Wellek le-a luat în considerare atunci când a căutat o definire a termenului. Oricum, romantismului îi revine meritul de a fi eliberat imaginaţia de orice constrângeri astfel că, spre deosebire de clasicism, scriitorii se bucură de posibilităţi infinite de explorare. Lumea visului, a inconştientului, radiografierea vieţii tuturor mediilor sociale, deschiderea faţă de valorile mitologiilor naţionale, iată numai câteva dintre noutăţile pe care le aduce romantismul şi care vor avea nebănuite efecte în dezvoltarea literaturii din orice colţ al Europei.

Privind lucrurile mai în detaliu şi ţinând cont de evoluţia acestui curent, constatăm că romantismul a cunoscut două faze pe care, însă, nu le-au dezvoltat toate ţările europene în mod egal. Virgil Nemoianu a fost cel care a identificat o primă etapă a romantismului caracterizată de vizionarism şi simţ cosmic, de radicalism ideologic şi de intensitate pasională, etapă pe care o denumeşte *High Romanticism.* Această primă etapă a curentului s-a manifestat în mod distinct doar în trei ţări din vestul Europei, anume în Anglia, Franţa şi Germania. Urmează o a doua fază numită *Biedermeier Romanticism,* în care avântul din prima etapă este înlocuit de o temperare a pasiunilor, iar elanurilor revoluţionare le vor lua locul cultul pentru valorile domestice, cum sunt intimismul şi confortul spiritual, însoţite, deopotrivă de ironie şi resemnare. Romantismul de factură Biedermeier s-a răspândit în toată Europa, iar ţări precum

[1] René Wellek, apud Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române.* Vol. I. Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p.167

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Spania, Italia Portugalia, cele din centrul şi din răsăritul Europei au cunoscut doar această a doua etapă a curentului. A doua etapă pe care a cunoscut-o romantismul reprezintă, după părerea lui Virgil Nemoianu, o dare înapoi, o „îmblânzire" a pasiunilor dezvoltate în prima fază. În ţara noastră, chiar dacă nu am parcurs o etapă a romantismului vizionar, găsim în operele lui Ion Heliade Rădulescu şi Mihai Eminescu fragmente care, prin vizionarismul lor şi prin întreg conţinutul ideatic se apropie mai mult de formula unui *High Romanticism.*

Virgil Nemoianu ne oferă o explicaţie menită să motiveze procesul de „îmblânzire" a romantismului în a doua sa fază. El susţine că „sentimentul unei existenţe deosebit de periclitate a fost pe de o parte cauza şi pe de altă parte efectul respingerii pretenţiilor vizionare, atotcuprinzătoare, titanice, ale High Romanticismului, sentiment care a condus în final la revenirea parţială la atitudinile specifice secolului al XVIII-lea. În anii de după 1815, frapantă este contopirea unor valori romantice şi iluministe, din care au rezultat noi combinaţii şi structuri de soluţii practice, interpretări parţiale sau atenuate ale modelului HR sau înfrumuseţări miniaturizate"[2].

De aici rezultă şi caracterul profund social al literaturii romantice Biedermeier de la noi şi nu numai. Aproape toţi scriitorii susţin în această perioadă ideea potrivit căreia arta trebuie să se adapteze realităţii şi să îşi demonstreze utilitatea. La fel de bine înţelegem de ce începe să câştige teren şi literatura memorialistică. Nici acestei forme nu îi lipseşte dimensiunea socială, însă lasă loc şi revelării frământărilor lăuntrice ale personajelor sau ale eu-lui scriitorului. Pe de o parte, romanticii încearcă să corijeze prin scris tarele morale ale lumii în care trăiesc, iar sancţiunile aplicate societăţii şi celor tirani se materializează prin ironia împinsă uneori până la grotesc şi ridicol. Vedem cum alegoria ajunge să fie preferată simbolului, după cum afirmă Virgil Nemoianu. Observăm că, în literatura noastră, satira a fost pe gustul multor scriitori, oferindu-le posibilitatea de a denunţa relele care măcinau societatea vremii. Ion Heliade Rădulescu şi Mihai Eminescu ne-au lăsat unele dintre cele mai savuroase pagini ale operei lor, cel dintâi dovedindu-se extrem de inventiv la nivelul limbajului, iar Eminescu deosebit de subtil în dinamica argumentativă.

La noi, în perioada romantică, literatura memorialistică începe să fie din ce în ce mai gustată. Publicul îşi satisfăcea atât setea de informaţii, întrucât afla din scrierile de această factură lucruri fascinante despre tărâmuri îndepărtate. Totodată, romanticii români nu pregetau să ofere soluţii, mai mult sau mai puţin viabile privitoare la îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale locuitorilor de pe aceste meleaguri, denunţând răul din societate şi faptele celor care, în loc să amelioreze starea celor din pătura de jos, le agrava suferinţele. Dar, chiar şi atunci când tratează despre situaţii dramatice, scriitorii români nu îşi pierd umorul, aşa cum se întâmplă în cazul lui Ion Codru Drăguşanu, în cartea sa, *Peregrinul transilvan.* Mai rafinat sau mai frust, umorul nu lipseşte nici din scrisorile lui Ion Ghica sau din *Amintirile colonelului Lăcusteanu,* acesta reprezentând unul dintre punctele de rezistenţă care au asigurat durabilitatea acestor opere peste timp.

Astăzi, jurnalele, memoriile sau epistolele sunt din nou preferate de scriitorii români şi de publicul lor, cu atât mai mult cu cât după 1989, au fost publicate operele unor autori interzişi în perioada comunistă. Mărturiile acestora au adus lumină în ceea ce priveşte

[2] Virgil Nemoianu, *Îmblânzirea romantismului. Literatura europeană şi epoca Biedermeier.* Traducere de Alina Florea şi Sanda Aronescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1998, p.13

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

suferinţele pe care un regim de o duritate de neînchipuit le-a provocat unor oameni care au trăit experienţa traumatizantă a închisorilor sau înstrăinarea în exil. Jurnalele lui Nicolae Steinhardt, I. D. Sârbu sau Monica Lovinescu sunt doar câteva dintre scrierile de acest gen care au captat atenţia publicului cititor.

Unul dinte primii memorialişti din perioada romantică a făcut literatură fără intenţie, însă opera lui s-a bucurat de recunoaştere postumă. *Amintirile colonelului Lăcusteanu* se constituie ca operă literară involuntară, care, aşa cum precizează criticul Nicolae Manolescu, „cu excepţia câtorva pagini, ne interesează astăzi mai mult ca document moral şi sufletesc”[3].

Este mai mult decât probabil că notorietatea pe care această carte a dobândit-o la un moment dat s-a datorat interesului manifestat de Camil Petrescu pentru ea, dar nici elogiile exagerate şi nici blamarea ei ulterioară nu îşi află justificare. Amintirile consemnate de un om care exprima frust ceea ce gândea, din perspectiva clasei lui sociale şi a sumei de valori morale însuşite de el într-o anumită epocă, l-au determinat pe Camil Petrescu să aducă în discuţie problema autenticităţii. Autorul *Patului lui Procust* era de părere că „pentru realizarea concretului vieţii veacului trecut (precizăm că este vorba de secolul al XIX-lea, n.n.) opera lui Lăcusteanu este unicul izvor în literatura românească. (…) *Amintirile* lui Lăcusteanu reconstituie halucinant momente (din acel principiu al autenticului care atribuie fiecărui element energia şi structura întregului, aşa cum picătura de apă e una cu felul fluviului) colorate şi cruciale ale acestui veac de renaştere naţională cu iz de senzualitate grecească, război endemic, chef arhieresc, incendii mari şi molime de tot soiul”[4].

Lipsa de stil şi, pe alocuri, chiar neglijenţa în exprimare, platitudinea unor expresii ne arată că autorul *Amintirilor* era departe de a se fi dorit scriitor. Numai că temperamentul său vulcanic, înflăcărarea şi sinceritatea cu care realizează portretele celor pe care i-a cunoscut şi care nu sunt plasaţi în lumina cea mai favorabilă, cum se întâmplă cu Odobescu, dar mai ales umorul sănătos cu care ne relatează scene din viaţa personală sau momente fierbinţi din viaţa politică de la noi, din preajma şi din timpul revoluţiei de la 1848, evidenţiază spontaneitatea şi lipsa de inhibiţii a omului care doreşte să nu lase uitării lumea prin care a trecut. Este adevărat că, în operă, ni se oferă numai perspectiva celui narează şi, prin urmare, există multă părtinire în relatările sale. De asemenea, naratorul se arată plin de prejudecăţi, întrucât tună şi fulgeră împotriva „desculţilor” şi a „vagabonzilor” de revoluţionari sau a celor care făceau parte din clasele de jos. În calitatea lui de ofiţer, face multe aprecieri pripite la adresa politicii din vreme sau la adresa unor persoane care nu i-au fost pe plac. Lăcusteanu se arătase mereu preocupat de respectarea tradiţiei şi a ordinii burgheze şi, de multe ori, gândirea lui nu este mai mult decât mediocră. Acest fapt l-a făcut pe Nicolae Manolescu să îl numească pe Lăcusteanu drept „filistinul aproape perfect”, cu alte cuvinte, el devenea întruchiparea unui reprezentant tipic al epocii Biedermeier.

Dacă ne întoarcem la text, constatăm că există o anumită naturaleţe a exprimării şi un pitoresc al evocării care salvează această scriere de la căderea în anonimat. Imaginile sunt vii,

[3] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române,* ed. cit., p.253

[4] Camil Petrescu, *Amintirile Colonelului Grigore Lăcusteanu şi amărăciunile calofilismului,* în volumul: *Amintirile Colonelului Lăcusteanu.* Ediţie, text stabilit, note şi comentarii, bibliografie, glosar şi selecţie critică de Sande Vîrjoghe. Prefaţă de Petru Creţia. Comentariu istoric de Ioan C. Filitti, Galaţi, Editura Porto - Franco. Muzeul literaturii române, f.a., p.179

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

dialogurile au nerv, expresia este frustă şi nu căutată, iar acestea constituie elemente care disting *Amintirile* de maniera în care se scria în epocă.

Şi G. Călinescu semnala că „valoarea operei stă în elementul psihologic, în ingenua trădare a unui fel de a gândi care, dacă istoricului subtil îi va fi de o netăgăduită utilitate în analiza mentalităţii partidelor de la 1848, este deocamdată pentru cititorul obişnuit de o savoare inimitabilă”[5].

Aceste *Amintiri* abundă în detalii privitoare la viaţa cazonă din vreme, autorul oprindu-se la acele momente de cotitură care au marcat istoria românească, dar şi viaţa şi destinele celor apropiaţi lui. Colonelul a rămas fidel convingerilor sale şi a adoptat o poziţie conformă statutului său social. De pildă, când este trimis sa facă arestări după evenimentele din timpul revoluţiei de la 1848, colonelul relatează o scenă în detaliu, atunci când a fost nevoit să intre în mahalaua armenească pentru a-i aresta pe doi dintre conducătorii de acolo. Pentru că a întâmpinat ostilitate şi aroganţă, el nu îşi pierde firea şi acţionează ferm, fără să renunţe la umor:

„*Era o zi frumoasă în ziua aceea şi armenii şedeau afară pe bănci cu cafeaua şi ciubucurile lor. Întrebai unde este locuinţa celor doi armeni. Îmi răspunseră, cu dispreţ, ca Hagi…nu ştie unde şade, iar cel de al doilea zise: «Eu sunt, ce-mi vrei? » ? I-am zis:«Dumneata eşti arestat, şi să pofteşti să mergi cu cazacu la generalul comandant»*

- *Ce fel, îmi zise, pe jos?*
- *Ba nu, o să-ţi aduc o caretă?!*”[6]

Amintirile se deapănă firesc şi continuă să facă deliciul celor care caută să scape din chingile unui estetism care, supraevaluat, începe să îşi arate rigiditatea. Textul ne înfăţişează momente mai comice sau mai dramatice din viaţa celui care a învăţat să cunoască oamenii şi să le intuiască psihologia. Petru Creţia socotea că *Amintirile* „nu au nimic de-a face cu vreun stil deliberat de selecţie a vreunui stil. Stilul lor se naşte, ca la mai toţi nescriitorii, din interferenţa dintre un dat expresiv comun al operei (generator cu deosebire de reţele standard şi de locuri comune) şi specificul intelectual caracterologic şi temperamental al celui care scrie nu pentru „a scrie” ci pentru a spune ceva pentru şi despre împrejurări, sub imperiul unei nevoi extraestetice”[7].

Un alt autor controversat din perioada romantică a fost Ion Codru Drăguşanu. El este autorul a 35 de scrisori pe care nu le publică imediat după redactare, ci după 25 de ani, un interval mare de timp, în care se petrec multe evenimente şi se schimbă mentalităţi. Dacă urmărim strict însemnările autorului, perioada în care şi-a redactat aceste epistole pe care pretinde că le adresează unui amic din patrie este cuprinsă între 1835 şi 1844, data pe care o aflăm din ultima scrisoare. Cu toate acestea, ediţia în volum care a apărut în 1865, se intitulează *Epistolele scrise den ţere străine unui amic în patrie, de la anul 1835 până inchisive 1848.* Volumul cuprindea 32 de epistole, cărora le-a mai adăugat trei pe care le publicase în revista *Familia.* Cele dintâi scrisori au fost publicate în revista *Concordia* din Pesta, începând cu data de 9 martie 1863. Scrisorile tipărite acolo au fost în număr de 21 şi au apărut, o primă serie în martie şi următoarea în noiembrie 1863.

[5] G. Călinescu, *Amintirile Colonelului Lăcusteanu,* ed. cit., p.186
[6] *Amintirile Colonelului Lăcusteanu,* ed. cit., p.109
[7] Petru Creţia, *Lăcusteanu,* Prefaţă la volumul amintit mai sus, p. V

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

Editorul primei cărţi apărute la Sibiu scria într-o scurtă prefaţă aceste rânduri prin care recomanda *Peregrinul* în special tinerimii dornice de instruire şi de lucruri deopotrivă utile şi captivante:

„*Credem că prin această ediţiune nu mic serviciu facem literaturii române, deoarece ţinta ăstor epistole e de a exercita la junime spiritul de observaţiune, a-i da direcţiune morală şi religioasă, a contribui la consolidarea caracterului şi a împărtăşi varii cunoştinţe, desfătând pe lector totodată*”[8].

Faptul că o carte este întocmită pentru a se înscrie pe linia unor astfel de direcţii semnifică o dovadă în plus că scriitorii acestei epoci au în vedere corijarea morală a societăţii în care trăiesc şi, mai ales, privesc literatura ca pe cel mai nimerit instrument de formare al tinerei generaţii, idei care sunt conforme ideologiei Romantismului de factură Biedermeier.

Nicolae Manolescu apreciază incipitul acestei cărţi ca fiind „unul din cele mai frumoase din proza vremii”, dovedindu-ne că autorul îşi însuşise deja de o cultură temeinică.

„*Cugetai la pasul ce era să fac. Cetisem multe descrieri de călătorie, le rumegai în cuget şi numai întâmplări triste îmi reproducea memoria. (...) După trei zile, noaptea, fără a-mi lua rămas bun de la alţii, numai cu iertarea de la părinţi, dară mai cu un semiblestem al mamei, cu zeci dinari în şerpar, puţine merinde în traistă, cu toiagul în mână, însoţit de Mihail şi Grancea, plecai să cerc rotundul lumii*”[9].

Manolescu îi elogiază „filologia ludică” şi „priceperea lingvistică” pe care scriitorul ştie foarte bine să le pună în valoare. Drăguşanu ne serveşte o pagină plină de umor şi de rafinament atunci când ne lămureşte asupra felului în care fiecare popor denumeşte şi mânuieşte dreptatea, comentariile autorului stârnindu-ne, în loc de indignare, hazul.

„*Ungurii şi transilvanii cu pietate o traseră la masă, zi tabla judiciară, şi o ospătară cu aldămaşurile îndătinate şi prevăzute chiar în legile noastre cele venerabile, până ce francii – bătută sau chefuită, nu ştiu, - o culcară în pat de dreptate (lit de justice). S-au îndurat urmaşii lui Mahomet, văzând-o că n-a răposat prea moale (zi: divan). În ăst mod, dreptatea se vede că întâi, la larg, din încăpere în încăpere şi de pe o mobilă pe alta, ajunse, convalescentă, pe divan*”[10].

Erudiţia filologică „nu împiedică nicicând savoarea să treacă”, ci o potenţează „prin jocul etimologic şi semantic”[11].

Scopul călătoriilor întreprinse de ardeleanul din Drăguş au avut ca imbold cunoaşterea. Autorul se arată deosebit de atent la modul de viaţă al oamenilor de pe meleagurile pe care le vizitează, este pasionat, ca şi înaintaşul său, Dinicu Golescu de cele mai recente descoperiri tehnice care îi slujesc omului. Îl fascinează peisajele mirifice şi dă dovadă de mult bun simţ şi de o judecată sănătoasă atunci când se arată în dezacord cu unele chestiuni politice sau administrative din unele ţări prin care trece.

Însă paginile cele mai savuroase ale cărţii sunt cele în care scriitorul ne relatează anecdote sau descrie scene în care umorul sănătos, întemeiat cu precădere pe o cultură filologică solidă, abundă, iar comentariile sale sunt de neegalat. Este atras de comportamentul

[8] Nota editorului, text publicat ca Prefaţă la ediţia I a *Peregrinului transilvan*, Sibiu, 1865. Ediţie îngrijită, prefaţă, itinerar biobibliografic, note şi glosar de Corneliu Albu. Bucureşti, Editura Sport – Turism, 1980, p.32

[9] Ion Codru Drăguşanu, *op. cit.*, p.42-43

[10] *ibidem*, p.140

[11] Nicolae Manolescu, op. cit., p.220

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)

uman în diferite situaţii şi compară reacţiile oamenilor din diferitele colţuri ale lumii atunci când se confruntă cu probleme asemănătoare. Stilul sobru este pulverizat de umorul cu care autorul se desfată din plin când surprinde ceva care nu se poate să nu-i stârnească veselia. Spre exemplu, el îşi începe admirativ descrierea sălii de la Teatrul Covent Garden. Se arată impresionat de splendoarea interiorului, însă este neplăcut surprins de cuvintele englezeşti care, spunea el, „îi zgâriau urechile", datorită faptului că nu putea auzi decât „şire de vorbe monosilabe". Completarea care urmează anulează orice urmă de sobrietate, tonul redevine jovial, trădând preferinţa lui pentru muzicalitatea limbilor romanice.

„*Se zice că scurtimea vorbelor angle e acomodată pentru comanda nautică, ba se şi miră anglii cum alte popoare pot efectua evoluţii fără conciziunea de care se bucură numai limba lor proprie. Cred, dară, pentru cântec nu şi-o vor acomoda nicicând; armonia cere vocale sonore, limpezi, nu înghiţite şi strănutate ca în limba lor*"[12].

În *Peregrinul transilvan,* Ion Codru Drăguşanu realizează, în spiritul Romantismului Biedermeier, numeroase portrete – fiziologii, aşa cum vom întâlni mai târziu în literatura noastră la Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu sau Costache Negruzzi. Descrierile servesc la introducerea unui tip pe care, cititorului român poate să nu îi fie familiar, însă, prin ineditul lor, ne stârnesc încă şi mai mult interesul. Astfel, el spune despre oamenii poliţiei din Paris că „umblă în veşminte civile şi sunt amestecaţi în toate societăţile, nimeni cunoscându-i. aceasta le câştigă numele de muscari (mouchards), însă aşa, pentru oamenii de omenie, nu sunt nici greţoşi, nici periculoşi, ci mai vârtos o binefacere, căci preîntâmpină unele neajunsuri"[13].

Pe lângă umorul copios, scriitorul „reuşeşte să creioneze tablouri dinamice, de o mare putere de sugestie, să fixeze în memoria cititorilor elemente definitorii pentru fiecare ţară şi aproape fiecare localitate vizitată şi, în acelaşi timp, să înzestreze personajul peregrinului cu darul privirii acute şi intuiţia specificităţii"[14].

Cu toate că umorul este unul din punctele forte ale acestor opere din perioada romantică, totuşi există şi alte elemente precum mixajul de stiluri, amestecul biograficului cu istoria, fuziunea dintre rigoarea clasică şi pasionalitatea romantică, toate acestea plasând scrierile de care aminteam în orbita modernităţii. De asemenea, spiritul ludic, savoarea descrierilor, varietatea tematică şi ineditul portretelor sunt atu-uri prin care operele romanticilor noştri se deschid către universalitate.

[12] Ion Codru Drăguşanu, *op. cit.,* p.126
[13] *ibidem*, p.135
[14] Georgeta Antonescu, *Peregrinul transilvan,* în volumul *Dicţionar analitic de opere literare româneşti.* Volumul 3, coordonator Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de ştiinţă, 2001, p. 326

BDD-A23343 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:02:00 UTC)